

Эрдни-шишяг силосд хуралгына болзгин тускар

Эн джилд йир ик газрин агь-угьас эрдни-шишяг таран хурагддж силос кеджми. Эн учрар эрдни-шишяг дала адал силос белдэгиллэ залгылдата цуг төрмүдиг чикар хагьылгын онц чинр зүүдэжана. Тийм төрмүдин негнь — эрдни-шишяг силосд хуралгына болзгин тускар төр болджана.

Эрдни-шишяг хамтхасна оньгнь хуврлгын төгсх цагтан күрэд, цөцгаснь гарсна хоон эрдни-шишяг хагьу веществонь зовар өснэ, эн өслтин ик-багьнь газрин чинг болн дакад агьарин халуула залгылдата. Бууд-

ян янзлдж үүдлгьнас авн джөөлндан күрч болсн цагин эргцн эрдни-шишяг хагьу веществон өслтин чинрнь нурьгьлдж буудяг хурдг крахмалас саярдж ясна. Эннь цуг ургьмлд углеводн хувинь икдүлэд, эрдни-шишяг хагьу веществон суцннь багьрулад, тегэд эн учрар эрдни-шишяг силосин шиньглтнь болн шимнь икддж өөдлнэ. Келгдсн тоотиг медүлхн төлэ эрдни-шишяг силосиг, эрдни-шишяг научн-шиндэжлгьнэ цуг союзин институтд шиндэждж халэгьяд авсн ашмуд үзүлджанэ:

Ургьмлин олн зүсн болзгт хуралгына эрдни-шишяг силос

УЗМДЖС	Эрдни-шишяг хуралгына болзгиднь			
	буудяг янзлдж үүдлгьн	Усн ордж боллгьн	буудяг джөөлр идэллгьн	буудяг джөөлн цаг
Дамшлтсн то	3	12	8	22
Силосин чингнь (процентар)	79.3	76.5	70.9	65.6
Силосин хагьу веществон баядг БЭВ (☆) (процентар)	46.5	49.6	54.5	56.7
Силосин хагьу веществон баядг суцн (клетчатк) (процентар)	27.7	25.8	23.8	23.2
Силосин органическ веществон шиньглт (процентар)	66.5	68.5	70.1	72.0
100 килограмм силосд баядг малин хотин нег то	16.83	20.03	26.38	32.45
силосин	81.30	85.23	90.65	94.33
100 килограмм малин хотин нег то	6.71	6.38	5.94	5.00
хагьу веществон баядг				
граммар)				

(☆) БЭВ — (безазотистые экстр. активные вещества гиси — крахмал, шикр, кислот болдг)

Эрдни-шишяг 100 килограмм силосин шимнь ургьмлин насла залгьлддж малин хотин (кормовая единица) 16,83-с авн 32,45 то күртл икдсн, бичгдсн то-дигас үзгддэжана. Силосин шимнь индж икдлгьн — ургьмлд баядг чиг багьрсна болн хагьу веществон чинрнь саярснас көлтэ болсн. Болм чигэ хур-чингтэ райодар буудяг джөөлрдж идэлсн болн джөөлн цагтнь эрдни-шишяг силосин чингнь ик болна, силосин шимнь болхла. УСССР-н тег газрт циндэждж халэгдсн тоод заагтснас багь болна, болв хагьу веществон шимнь түрүн таблицд үзүлдсн тоола адал болна. Буудяг ян-

злдж үүдснэ авн буудяг джөөлн цагин эргцн эрдни-шишяг хагьу веществон дундин суткин өслтнь, газрусна баядаллэ залгьлддж, нег гектар болгьнд 100-250 килограмм болна. УСССР-н тегин зона тал дунд газрт дундлад 2 джилн эргид-ВНИИК-н диглсн тоогьар, эрдни-шишяг хагьу веществон дундин суткин өслтнь нег гектар болгьнд 133 килограмм болсн. УСССР-н тегин зонд авгдсн хагьу веществон ургьцин тонь болн эрдни-шишяг силосас гарсн малин хотин нег то (кормовая единица) ним таблицд келгддэжана:

Олн зүсн болзгт хурагдсн эрдни-шишяг хагьу веществон ургьц болн терүна силосас гарсн малин хотин нег то (Дундлад 2 джилн эргид)

Эрдни-шишяг баяг ургьлгьна денснньн	хурагдсн цаг	хагьу веществон ургьц (нег гектарин ургьц центнерар)	нег гектарин силосас малин хотин нег то
буудяг янзлдж үүдлгьн	9.УП	36.8	3.186
Усн ордж боллгьн	16.УП	49.1	4.378
Буудяг джөөлрдж идэллгьн	26.УП	61.3	5.721
Буудяг джөөлр боллгьн	3.1Х	74.0	7.000

Эрдни-шишяг силосас малин хотин нег то гаргьлгьн индж икдв: буудяг янзлдж үүдлгьнэ авн усн ордж боллгьн күртл 1,4 холван, буудяг усн ордж боллгьнас джөөлрдж идэллгьн күртл 1,3 холван, көөлрдж идэллгьнэ авн идань көөлн цаг күртлэн 1,2 холван сдсн, уг-туршдан, буудяг янзлдж үүдлгьнэ авн идань джөөлн күртлэн болхла. 2,2 холван сдсн. Эрдни-шишяг насла залгьлдж энүнэ хагьу веществон тингдэжлгьн дакад эрдни-шишяг силос-

сас малин хотин нег то бас тингдэж гарлгьн — мал өсклгьнэ цуг союзин научн-шиндэжлгьнэ институтар, мал өсклгьнэ Киргизск научн-шиндэжлгьнэ институтар болн СССР-н дамшлтин талдан чигн учрежденьсар илдж медүлгднэ, болв тийм болв чигн цуг ургьцин кемдэжнэ болн силосас малин хотин нег то гарлгьн олн зүсн билэ. Деер келгдсн тоот, эрдни-шишяг баяг-ургьлтин эрт довснэгднь хурагдла, нөлхөзмуд болн сөвхөзмуд шимтэ дала адал веществон дугу авчаким болн төрүндн тегэд малин хот

үнтэрдмэхин тускар гөрчлмэнэ. Эрдни-шишяг хуралгына сүүлнь — силос дарлгьна бийннь уньг-утхар илгьднэ. Молочнокислый бактерьар, малин хотинг консервировать кехд эрки кергтэ органическ кислотс учрахин төлэ эрдни-шишяг ирцн-ньгьү тоота шикр баях зовтэ. Буудяг джөөлн цагин сүүлэр эрдни-шишяг ургьмлин шикрнь (крахмалд хуврснэ учрар) багьрна, тегэд энүнэ баях кемдэжнэ силосд кергтэ молочный кислотиг күртм тоогьарнь хоршалгьг теткхш, эн учр деерэс эрдни-шишяг тарэ хуралгыг, энүнэ (хамгин доран бишньн) хамтхасднь нон болн шүүстэ цагтнь төгсгх кергтэ.

Эрдни-шишяг, буудяг джөөлрдж идэллгьнэ авн буудяг джөөлн цагин эргцн хуралгьн хамгин саян цаг гндж мафа болн газад ордулн дамшлт тоолгднэ. Хуралгына эн цагин эргц цаг-баядаллэ залгьлддж 8-с авн 15 өдр болна, дундлад энүг 10 өдрт тоолдмн. Эрдни-шишяг эн ик гиси болзгт силосд дархла, хот өөдм шимтэ болна, энүг тегэд мал саянар дурлдж иднэ.

Кемрдэжн эрдни-шишяг таранэ буудяг джөөлрдж идэллгьнэ авн буудяг джөөлн боллгьна цагин эргцн (9 өдр) хурахла, эрдни-шишяг таранэ силосас малин хотин 6,360 нег то (100 проц.) авч болхнь, усн орлгьнаснь авн буудяг джөөлн цагин эргцн (19 өдр) хурахла — малин хотин 5,689 нег то (90 проц.), буудяг янзлдж үүдлгьнэ авн буудяг джөөлн цагин эргцн (28 өдр) хурахла — малин хотин 5,093 нег то (80 проц.) авч болхнь тер таблицэс үзгддэжана.

Эдл-аху болгьна цуг эв-аргьинь эрн биш тоолад, эрдни-шишяг хуралгына цагнь хамгин ахр болдгар, силос дарлгьна нөдлшин сүүлнь эрдни-шишяг таранэ буудяг джөөлн цагин сүүллэнь харгьдг болдгар кергтэ нөрг-үүлдөр нех кергтэ.

Эрдни-шишяг буудягын саянар болгьад, энүг хуралгына цагиг утхдж болшго. Багь чингтэ (60 проц.тэс бичкнь) эрдни-шишяг силосинг чингьгар тавхд куур, силосд даргдсн өвенэ ислтиг теткдж болшго, юнэгд гихлэ, эрдни-шишяг шикр багьар үлдемн; силосд даргддэж өвен икар халад көгдэжрэд үрнэ. Ус немлгьн кергт даньгин ашта сая болхш, малд хот болшго му чинртэ, үрнэка силос авч аамшг гарна. Кемрдэжн ним-тийм учрар силос кехас давдэ одсн эрдни-шишяг силосд дарх сам харгьхла, энүг шикр иктэ, шүүстэ хотла негдүлдж хольх кергтэ.

Нилх, дегд шүүстэ эрдни-шишяг силосин геелтнь, ик гиси болзгтан даргдсн силосин геелтэс ик болна. Геелт ик болдг учрнь — шүүснь хагьад багьрна болн ислгьнэ (кислот олар учрлгьар) учр болдг. Эрдни-шишяг үсдэж идэллгьнэ кемднь силос кедж дархла, силосд цуг кислотсн (силосинг хагьу веществон тоолад кислотин сулин чигн болн баяртайгьн чигн) 20 процент күртл хурдиг шиндэждж халэгьн үзүлв. Эрдни-шишяг, 80 гар процент чингтэ баяхднь эртэр даргдсн силосд улам ик чиг хурна Эрдни-шишяг дегд ишкльн силосинг мал саянар дурлдж эс иддиг дамшлт гөрчлдж үзүлджана.

Ик чингтэ, нилх эрдни-шишяг силосд дархларн, энүнэ хагьу хот (керчдсн солом, мякин болн тедү мет хот) негдүлдж хольдэж болхмн. Ингдэж келхлэ, чингнь багьрагьн уурад, силос ишкльн болдгнь багьрна, болв тийм силосин хагьу веществон шимнь багь болна.

Буудяг джөөлндан күрч болдго райодар эрдни-шишяг хуралгыг ахр болзгт кегьяд, кинти орхас өмн чилэх кергтэ.

Эртэр даргдсн эрдни-шишяг силос, ик гиси болзгт, кегдсн силосар болхла, шимтэ веществар тату

болад силосин чинринь муурулна. Эн дугу-дундиг уурулах керг-үүлдврин негнь — силосд даргдэ эрдни-шишяг хойр сортар тарлгьн болджана, эднэ негнь, наадбарн болхла, 10-15 өдр оратдэ болдг тохмн болдг. Эннь эрдни-шишяг тохм-тохмарн, салу-салуднь ик гиси болзгт хурадж, адал газрин агьугьин силосас малин хотин нег төр ик авч эв-аргь огьхмн.

Буудяг янзлснэ авн ургьмлар учрагдгдэ вещество нурьгьлдж початкгар хуурна Буудяг усн орлгьнас авн джөөлр болн цагин эргцд ургьмлар хоршагдсн веществос початкет ним тоотагьар (процентар) хурдиг ВНИИК-н шиндэждж халэгьгар илдждэ батлгдсн: органическ вещество — 80; тосн — 74,7; клетчатка — 7,3; безазотистые экстрактивные вещества — 92,9; протеин — 100 процент хурсн. Дакад энүн деер эн цагин эргцд, эрдни-шишяг буудягнь усн орлгьна эклэар стобльсар баясн протеинэс початкур зовар тоота протеин орсн. Ургьмлин насла эргдэждж, силосовать кегдсн початк-син шиньглтнь болн шимнь саярнэ, силосовать кегдсн стобльс болхла, чинрнь муурна.

Украинэ баядлд початкиг, эрдни-шишяг хуралгына ик гиси болзгин хойрлгч баядлнь, талдавар келхлэ буудяг джөөлн цагин сүүлн тавн хонгт силос дархла кергт ирлцнньгү. Початкиг тийм ахр болзгт силос кедж дарлгьнд силосин чинрнь өөдлэд, силосас малин хотин нег то гарлгьн, 10 хонгин уг-туршарт хурагддж даргдсн силосар болхла, 8-10 процент икар гарна.

А. СТАФИЯЧУК.

Селанэ эдл-ахун наусин кандидат. Эрдни-шишяг цугсоюзин научн-шиндэжлгьнэ институт, Днепропетровск. (Июлин 31-д гарсн «Сельское хозяйство» газетэс)